УДК 336.226.1:631.16

П. М. Боровик,
кандидат економічних наук, доцент,
О. Ю. Швабовський,
Уманський національний університет садівництва НААН України

ПОСИЛЕННЯ СТИМУЛЮЮЧОГО ВПЛИВУ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ НА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Події в Україні кінця 2013 року переконливо продемонстрували необхідність переобладнання вітчизняних підприємств та стимулювання державою інноваційно-інвестиційних процесів в національній економіці. У комплексі заходів, що активізують інвестиції та інновації на рівні й окремих вітчизняних підприємств, і галузей, без сумніву, державі слід використовувати податковий інструментарій регулювання зазначених явищ та процесів, одним із складових якого є податок на додану вартість (ПДВ). Слід зазначити, що механізм справляння цього податку не позбавлений багатьох недоречностей, які заважають виконанню зазначеним податком його регулюючих завдань. З цієї причини вітчизняний податок на додану вартість неодноразово зазнавав змін. У той же час, навіть після кардинального реформування порядку нарахування і сплати ПДВ, що відбулось в Україні шляхом прийняття розділу V Податкового кодексу, ця податкова форма, завдяки порівняно слабким її регулюючим властивостям, залишається проблемною для вітчизняної системи оподаткування та економіки.

Варто відзначити, що дослідженню проблемних питань справляння податку на додану вартість та його ролі в державному регулюванні економіки присвячено праці провідних вітчизняних фінансистів, зокрема В. Андрущенка та В. Мельника [1; 11], М. Дем'яненка [5], Т. Єфименко, І. Луніної та А. Соколовської [6], А. Крисоватого і В. Валігури [8], Л. Тулуша і О. Прокопчук [15] а також безлічі інших дослідників. Проблемам інноваційного розвитку вітчизняної економіки присвятили свої дослідження інші відомі вчені : О. Амоша [2], В. Ляшенко [9], Л. Матросова [10], А. Шаперенков [17]. У той же час, зростання вимог і до податку на додану вартість, і до всієї податкової системи України стосовно належного стимулювання ними інновацій та інвестицій в реальний сектор економіки та їх позитивного впливу на економічні процеси і явища, вимагає подальшого вивчення перспектив посилення їх стимулюючих властивостей, що й зумовило необхідність проведення нашого дослідження.

Метою цієї розвідки є дослідження можливостей посилення впливу податку на додану вартість на інноваційно-інвестиційні процеси в Україні. Для виконання поставленого завдання в ході проведення дослідження використано економіко-статистичні методи досліджень, зокрема монографічний метод, метод економічного аналізу, а також табличний метод.

Податок на додану вартість формує значну частину доходів державної казни. Зокрема, дані, наведені в табл. 1, демонструють, що ПДВ в період 2008 – 2012 рр. незмінно забезпечує надходження близько 40% доходів державного бюджету, що мобілізуються підрозділами Державної податкової служби (ДПС) Міністерства доходів та зборів України, ДПС Головного управління Міндоходів у Черкаській області, а також Уманською ОДПІ Головного управління Міністерства доходів та зборів у Черкаській області.

У той же час, порядок нарахування і сплати ПДВ останнім часом зазнав суттєвих змін, зумовлених, насамперед, скороченням пільг з досліджуваного податку та зменшенням з 1 січня 2015 року ставки цієї податкової форми [13], одним із наслідків чого є зменшення його стимулюючого впливу на інноваційно-інвестиційні явища та процеси.

Тому, враховуючи регулюючий потенціал цієї податкової форми, раціональним для України є посилення стимулюючого впливу ПДВ на інвестиційно-інноваційні процеси в реальному секторі економіки та розвиток економіки загалом.

Вітчизняні товаровиробники намагаються фінансувати інноваційні проекти, закупляти сучасне обладнання та нові прогресивні технології. Поряд з цим, у 2012 р. порівняно з попереднім роком питома вага інноваційної продукції в товарній продукції промислових скоротилась майже на 2% [12], що є наслідком скорочення обсягів фінансування інноваційних програм.

Зокрема, показники діяльності типового промислового підприємства м. Умань Черкаської області, що є платником ПДВ – ПрАТ lМегомметр", демонструють, що обсяги фінансування ним інноваційних проектів та програм з року в рік зменшуються та за період 2008 – 2012 рр. скоротились більше як на 40% (табл. 2).

У той же час, розміри ПДВ, сплачені аналізованим підприємством до бюджету на протязі 5 досліджуваних років, зросли на 39,2 відсоткових

Таблиця 1

Частка ПДВ в структурі доходів державного бюджету України, %*

Регіон	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
По Україні	41,1	39,0	36,9	41,7	40,3
По Черкаській області	39,9	39,1	40,2	42,1	41,2
По Уманській ОДПІ Головного управління Міндоходів у Черкаській області	34,8	35,3	35,6	40,8	40,9

* Розраховано авторами за даними джерел [3;4], а також за даними обліку ДПС Головного управління Міндоходів у Черкаській області та Уманської ОДПІ Головного управління Міндоходів у Черкаській області

Таблиця 2

Динаміка фінансування інновацій та сплати ПДВ по ПрАТ „Мегомметр" м. Умань Черкаської області*

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Сума коштів, використаних на інноваційну діяльність, тис. грн	1511,1	1481,2	1431,1	1081,3	901,5
Сплачено ПДВ до бюджету, тис. грн	3050,3	3101,8	4050,3	4211,8	4250,1
Сума ПДВ з доходів, використаних на інноваційну діяльність, тис. грн**	251,9	246,9	238,5	180,2	150,3
Частка ПДВ із доходів, використаних на інноваційну діяльність у загальній сумі сплаченого ПДВ, %**	8,3	8,0	5,9	4,3	3,5

* Складено авторами за даними обліку і звітності ПРАТ „Мегомметр", м. Умань Черкаської області

** Розраховано авторами

пункти. Цілком логічним є висновок, що податкові виплати досліджуваного підприємства були частково профінансовані за рахунок недостатнього фінансового забезпечення потреб досліджуваного суб'єкта на закупівлю сучасного обладнання та запровадження нових прогресивних технологій.

Розрахувавши суму ПДВ з профінансованих інновацій, побачимо, що їх частка у загальній сумі податку на додану вартість, сплаченій до бюджету в 2008 р. складає більше 8%. У той же час, за період 2008 – 2012 рр. величина цього показника зменшилась майже на 60% і досягла 3,5%.

Зважаючи на скорочення фінансування інновацій, яке відбувається не лише на досліджуваному підприємстві, але й по всій Україні [7, с. 121 – 125], чинний порядок державного стимулювання інноваційної діяльності не відповідає вимогам сучасності. Крім того, як переконливо демонструють статистичні дані, в Україні останнім часом менше 10% реалізованої промислової продукції має ознаки інноваційної, що майже в 8 разів менше від аналогічного показника в країнах ЄС [12]

Перелічені негативні явища є одним із наслідків того, що держава недостатньо використовує стимулюючі властивості окремих податкових форм з метою активізації інноваційних процесів і на рівні галузей економіки, і на окремо взятих підприємствах.

Зокрема, з метою державного стимулювання інновацій на вітчизняних промислових підприємствах, доцільним є звільнення від оподаткування податком на додану вартість частини операцій з реалізації товарів, робіт та послуг, виручка від яких використовується платниками ПДВ з метою фінансування інновацій. У той же час, перед запровадженням такої податкової новації, необхідним є обґрунтування граничного розміру зазначеної податкової знижки.

Стосовно інвестиційної складової економічного зростання, варто зазначити, що Податковим кодексом передбачено звільнення від оподаткування операцій стосовно емісії та розміщення будь-яких цінних паперів та інших інструментів власності. Крім того, вітчизняне податкове законодавство передбачає преференційний порядок оподаткування операцій з ввезення в Україну товарів, що використовуються для потреб літакобудівної промисловості, медпрепаратів та іншої продукції, що використовується з метою лікування, оздоровлення працюючих та громадян з особливими потребами, пільгове оподаткування надання послуг у сфері охорони здоров'я, будівництві житла для молодих сімей, книговидавничої діяльності, друкування зошитів тощо [13].

Поряд з цим статистичні показники демонструють, що обсяги іноземних інвестицій в реальний сектор вітчизняної економіки, хоч і зросли, порівняно

з 2008 р., проте сьогодні залишаються вельми незначними і складають близько 5% від загальної суми інвестицій в основний капітал вітчизняних підприємств. Крім того, обсяги інвестицій походженням з України, останніми роками також суттєво знизились [13].

Тому, на нашу думку, з метою активізації інвестиційної діяльності в Україні доцільно запровадити також звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з реалізації товарів робіт та послуг, доходи від яких використовуються на інвестиційні потреби.

Крім перспектив запровадження інноваційно-інвестиційних податкових знижок, у вітчизняних наукових колах досить часто піднімається проблема диференціації ставок ПДВ. При цьому, на думку значної частини науковців, ПДВ за зниженими ставками повинні сплачувати в Україні, насамперед, сільськогосподарські підприємства [5; 11; 15].

З метою дослідження доцільності зменшення ставки податку на додану вартість для суб'єктів агросфери ми проаналізували показники стосовно нарахування та сплати ними цього податку загалом по Уманському району Черкаської області, що є типовим сільськогосподарським районом центральної України. Крім того, під час проведення аналізу ми визначили реальний розмір податкового навантаження організованих аграрних формувань з ПДВ, що сплачується ними до бюджету.

Для цього авторами було підсумовано за відповідні податкові періоди розміри ПДВ, що ними сплачувались до бюджету за результатами операцій з реалізації покупної продукції та величини санкцій за нецільове використання сум податку на додану вартість [13; 14], що були сплачені сільгосппідприємствами до бюджету за наслідками перевірок. Саме порівнявши описані підсумкові показники із загальними сумами ПДВ, нарахованими організованими агроформуваннями за результатами операцій з реалізації і власної, і покупної продукції, ми отримали реальний розмір податкового навантаження з ПДВ, сплаченого агроформуваннями (табл. 3).

Результати проведеного аналізу нарахування і сплати ПДВ підприємствами агросфери Уманського району Черкаської області, наведені в табл. 3, дозволяють зауважити, що розміри податку на додану вартість, нараховані ними за період 2008 – 2012 рр., зросли майже на 1/5.

Частка ПДВ, що сплачується суб'єктами агросфери до бюджету, як свідчать показники таблиці, складає на протязі досліджуваного періоду від 16,8 до 18,6 %. Що ж до реального розміру податкового навантаження з ПДВ, то його величина, як переконливо демонструють показники табл. 3, за весь період дослідження практично не змінювалась і складає близько 7%, що відповідає розміру реальних податкових виплат платників податку на додану вартість – суб'єктів агробізнесу загалом по Україні, який було враховано Міністерством доходів і зборів України під час розробки одного з проектів змін до вітчизняного Податкового кодексу стосовно оподаткування сільськогосподарських товаровиробників [16].

Така законодавча новація спільно з відміною спецрежимів справляння податку на додану вартість в агросфері, що повністю відповідає вимогам СОТ і Євросоюзу, на наше переконання, з одного боку, врятує аграрних товаровиробників від постійних перевірок стосовно цільового використання сум ПДВ від реалізації ними власної продукції та продуктів їх переробки, а з іншого, практично не вплине на величину їх податкових виплат. Тому пропонована зміна до механізму справляння ПДВ у разі її запровадження стимулюватиме розвиток агробізнесу та збільшить інвестиційну привабливість вітчизняних

Таблиця 3

Динаміка показників нарахування та сплати ПДВ агроформуваннями Уманського району Черкаської області, тис. грн*

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Нараховано ПДВ по спецдекларацiях, тис. грн	6518,7	7211,9	7895,3	7911,9	8002,1
Нараховано ПДВ по загальній декларації, тис. грн	1490,1	1491,5	1590,1	1599,2	1786,9
Санкції з ПДВ по спецдекларацiях за використання сум податку не за цільовим призначенням (за результатами перевірок), тис. грн	1587,1	1651,1	1749,9	1780,2	1794,1
Частка ПДВ, сплаченого до бюджету суб'єктами агросфери в загальній сумі нарахованого податку, %	45,9	45,3	45,0	46,0	46,8
Реальний розмір податкового навантаження з ПДВ, %	7,7	7,2	7,0	7,1	7,3

* Складено за даними Уманської ОДПІ Головного управління Міністерства доходів і зборів України в Черкаській області.

сільськогосподарських підприємств, насамперед, для зарубіжних інвесторів.

Підсумовуючи результати проведеного нами дослідження, зазначимо, що вони демонструють, що першочерговими напрямами вдосконалення вітчизняного механізму справляння ПДВ, які стимулюватимуть інноваційно-інвестиційні процеси та будуть важливими передумовами для розвитку і економіки загалом, і її аграрного сектору, повинні бути :

– звільнення від оподаткування податком на додану вартість частини операцій з реалізації товарів, робіт та послуг, виручка від яких використовується платниками ПДВ з метою фінансування інновацій;

– звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з реалізації товарів робіт та послуг, доходи від яких використовуються на інвестиційні потреби;

– запровадження ставки ПДВ для суб'єктів агробізнесу в розмірі 7% від бази його справляння;

– відміна спецрежимів справляння податку на додану вартість в агросфері.

Перелічені заходи, як показали результати дослідження, значною мірою стимулюватимуть розвиток вітчизняної економіки, що є одним із пріоритетних завдань для держави в часи фінансової нестабільності.

Підводячи підсумки проведеного дослідження, зауважимо що сучасний порядок нарахування і сплати податку на додану вартість має суттєві недоліки, зумовлені недостатніми регулюючими властивостями цієї податкової форми.

Шляхами вдосконалення вітчизняного механізму справляння податку на додану вартість, що посилять стимулюючий вплив цієї податкової форми на інноваційно-інвестиційні процеси і на рівні окремих суб'єктів, і галузей вітчизняної економіки, як показали результати дослідження, мають бути звільнення від оподаткування податком на додану вартість частини операцій з реалізації товарів, робіт та послуг, виручка від яких використовується платниками ПДВ з метою фінансування інновацій, звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з реалізації товарів робіт та послуг, доходи від яких використовуються на інвестиційні потреби, запровадження ставки ПДВ для суб'єктів агробізнесу в розмірі 7% від бази оподаткування а також відміна спецрежимів справляння податку на додану вартість в агросфері.

Подальші наукові пошуки в цій галузі економічних досліджень слід приділити вивченню кращого зарубіжного використання ПДВ з метою стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів, а також посилення впливу цієї податкової форми на розвиток економіки, з метою його адаптації у вітчизняну практику податкового регулювання економічних процесів.

Крім того, наступні напрацювання в окресленому нами напрямі досліджень слід присвятити обґрунтуванню граничного розміру податкової знижки з податку на додану вартість стосовно звільнення від оподаткування частини операцій з реалізації товарів, робіт та послуг, виручка від яких використовується на фінансування інновацій та звільнення від оподаткування податком на додану вартість доходів від реалізації товарів робіт та послуг, що використовуються на інвестиційні потреби.

Література

1. **Андрущенко В. Л.** Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні засади та практика використання) / В. Л. Андрущенко, В. М. Мельник. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2006. – 210 с. 2. **Амоша О. І.** Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика / О. І. Амоша, І. П. Булєєв, Г. З. Шевцова // Економіка пром-сті. – 2007. – № 1. – С. 3 – 9. 3. **Бюджетний** моніторинг за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id_2010_&cat_id_71374.pdf – 2014. 4. **Бюджетний** моніторинг за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/ control/publish/article/main?art_2012_&cat_id_71378.pdf – 2014. 5. **Дем'яненко М. Я.** Проблеми адаптації податкової системи до умов агропромислового виробництва / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК – 2008. – № 2. – С. 17 – 25. 6. **Єфименко Т. І.** Аналіз деяких наслідків надання деяких пільг з ПДВ / Т. І. Єфименко, І. О. Луніна, А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С. 6 – 13. 7. **Ілляшенко К. В.** Перспективні напрями інвестиційної політики в АПК України / К. В. Ілляшенко // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 121 – 125. 8. **Крисоватий А. І.** Домінанти гармонізації оподаткування : національні та міжнародні вектори : монографія / А. І. Крисоватий, В. А. Валігура. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 248 с. 9. **Ляшенко В. І.** Європейська система моніторингу інноваційної діяльності: особливості та можливості використання в Україні / В. І. Ляшенко, А. І. Землянкін, І. Ю. Підоричева // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2 (30). – С. 191 – 199. 10. **Матросова Л. М.** Інноваційний розвиток економіки / Л. М. Матросова // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2 (30). – С. 206 – 209. 11. **Мельник В. М.** Податок на додану вартість у податковій системі / В. М. Мельник // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 85 – 89.

12. **Наукова** та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua_ naukh_@_innovats_in_Ukrain.html – 2014. 13. **Податковий** кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-17 – 2014. 14. **Про затвердження** Порядку визначення критерію, за яким на сільськогосподарських товаровиробників поширюється спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість та фіксованим сільськогосподарським податком : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2002 р. № 233 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/233-02 – 2014. 15. **Тулуш Л. Д.** Проблеми функціонування ПДВ в економіці держави / Л. Д. Тулуш, О. Т. Прокопчук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 84 – 89. 16. **У Клименка** можуть ввести 7% ПДВ для аграріїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/news/2013/04/1/368785 – 2014. 17. **Шаперенков А. В.** Сучасні термінологічні контури дослідження інноваційного потенціалу / А. В. Шаперенков // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 2 (28). – С. 155 – 161.

Боровик П. М., Швабовський О. Ю. Посилення стимулюючого впливу податку на додану вартість на інноваційно-інвестиційні процеси в Україні

В статті проведено аналіз сучасного вітчизняного механізму справляння податку на додану вартість. На підставі результатів аналізу авторами обґрунтовано напрями вдосконалення порядку нарахування та сплати цього податку, спрямовані на посилення його регулюючих властивостей.

Ключові слова : Податок на додану вартість, інноваційно-інвестиційні податкові знижки, спеціальний режим справляння ПДВ в аграрній сфері економіки, податкове регулювання, Податковий кодекс України.

Боровик П. Н., Швабовский А. Ю. Усиление стимулирующего влияния налога на добавленную стоимость на инновационно-инвестиционные процессы в Украине

В статье проведен анализ современного отечественного механизма начисления и уплаты налога на добавленную стоимость. На основании результатов анализа авторами обоснованы направления совершенствования порядка изымания этого налога, направленные на усиление его регулирующих свойств.

Ключевые слова : Налог на добавленную стоимость, инновационно-инвестиционные налоговые скидки, специальный режим изымания НДС в аграрной сфере экономики, налоговое регулирование, Налоговый кодекс Украины.

Borovyk P. M., Shvabovskyi O. Yu. The Empowerment of Stimulating Effect of VAT at Innovation-based Investments in Ukraine

The article is devoted to the analysis of modern domestic mechanism of collecting Value Added Tax. Based on the analysis results, the authors substantiate the directions of the improvement of the procedure of tax charge and payment, aimed at increasing of its regulatory properties.

Key words : Value Added Tax, innovative and investment tax abatements, special treatment of VAT collecting in the agricultural sector of economy, tax regulation, Tax Codex of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2013
Прийнято до друку 12.03.2014